

Doc. PaedDr Zlatica Huľová, PhD.

ORCID 0000-0001-7116-7754

UMB v Banskej Bystrici

Pedagogická fakulta

Katedra elementárnej a predškolskej pedagogiky

ZAVÁDZANIE PRACOVNEJ VÝCHOVY DO VZDELÁVANIA DETÍ PREDŠKOLSKÉHO VEKU V ČASE¹

Resume

Autorky v príspevku riešia problematiku postupného zavádzania pracovnej výchovy do vzdelávania detí v predškolskom veku. Popisujú pohľady mnohých autorov v čase. Prinášajú komparáciu obsahov pracovnej výchovy vo vzdelávacích programoch pre materské školy od roku 1978 až po rok 2016. V závere vyjadrujú vlastné hodnotiace súdy v rámci komparácie obsahov vzdelávania pracovnej výchovy v predprimárnom vzdelávaní.

Kľúčové slová: pracovná výchova • predprimárne vzdelávanie • dieťa v predškolskom veku • obsahy vzdelávania • komparácia • pracovná výchova v čase.

THE GRADUAL IMPLEMENTATION OF VOCATIONAL TRAINING INTO THE PRE-SCHOOL EDUCATION¹

Abstract

The authors of this article address the issue of the gradual implementation of technical training into the education of pre-school

¹ Príspevok je spracovaný v rámci grantovej úlohy VEGA č. 1/0443/18 - Analýza sebaregulačných štýlov učenia študentov odboru predškolská a elementárna pedagogika, ktorého zodpovedná riešiteľka je prof. PhDr. Mária Kožuchová, CSc.

children. The introductory part examines the views of many authors over time. They provide a comparison of the curricula for technical training in the educational programs for nursery schools between the years 1978 and 2016. In the summary there are authors' conclusions on the research comparing the content of vocational training in pre-school education over a period of almost forty years.

Keywords: vocational training • pre-school education • preschoolers • training curricula • comparison.

WPROWADZANIE KSZTAŁCENIA ZAWODOWEGO DO EDUKACJI DZIECI W WIEKU PRZEDSZKOLNYM

Streszczenie

Autorki artykułu zajmują się kwestią stopniowego wprowadzania kształcenia zawodowego do edukacji dzieci w wieku przedszkolnym. W części wstępnej zostały opisane poglądy wielu autorów. Następnie przedstawiono badania oparte na analizie porównawczej treści kształcenia zawodowego w programach edukacyjnych dla przedszkoli poczynając od roku 1978 do roku 2016. W podsumowaniu znajdują się autorskie wnioski z badań porównawczych treści kształcenia zawodowego w edukacji przedszkolnej na przestrzeni prawie czterdziestu lat.

Słowa kluczowe: edukacja zawodowa • edukacja przedszkolna • dziecko w wieku przedszkolnym • treść kształcenia • porównanie • edukacja pracy w zakresie czasu.

Úvod

Práca ako taká, bola vždy súčasťou života, pretože je prirodzenou činnosťou existencie ľudstva. V minulosti sa spájala najmä s fyzickou, manuálnou prácou. Pri definovaní oblasti pracovnej výchovy v súčasnosti, je potrebné vychádzať aj z historického vývoja a pohľadu na pracovnú výchovu v predškolskom vzdelávaní.

Známi autori Frankel, Frankelová (1963)² vo svojej publikácii uvádzajú zaujímavý pohľad B. Engelsa, ktorý pojednáva o prerode človeka s dôrazom na prácu. B. Engels, nemecký filozof a politický ekonóm hovoril, že práve ruky a ich používanie, boli rozhodujúcim faktorom pre prerod človeka. Základom bolo stavenie obydlí alebo obrana pred nepriateľom. Ruky však nemali natoľko vyvinuté, hlavne v usporiadaní kostí a svalov, preto nedokázali vykonávať úkony ako ruky vyvinuté a zdokonalené prácou po státisíce rokov. Ruky predkov sa prispôbovali spočiatku len veľmi jednoduchými úkonmi, však postupne dochádzalo k zdokonaľovaniu vo vývine. Postupný vývin zabezpečil, že človek dokázal robiť rôzne úkony a činnosti. Práve z toho dôvodu B. Engels vníma ruky nielen ako orgán na vykonávanie práce ale aj ako produkt práce. Pretože len prácou, zdokonaľovaním a stále novými úkonmi sa ľudské ruky vyvinuli na dokonalé orgány schopné vykonávať rôznorodé činnosti. Nešlo len o vývin rúk, ale o celostný vývin a rozvoj človeka, pretože človek neustále pracoval, dostával sa do vzájomných interakcií čím sa zároveň rozvíjali zmysly ako zrak, sluch, hmat ale hlavne reč.

Podľa Mojžíšek - Zátopková (1982)³ je pracovná výchova ako prvotná požiadavka, ktorá vychádzala z potreby naučiť deti uspokojovať základné životné potreby. V stredoveku a až do neskorého stredoveku svoje deti vychovávali rodičia. Otec učil syna svoje remeslo a matka učila dievčatá domáce práce. Neskôr dochádza k požiadavkám zavádzať pracovnú výchovu už u detí v predškolskom veku. Thomas Moore chcel budovať socializmus remeselníckou výrobou, žiadal, aby aj malé deti pomáhali doma svojim rodičom a tak sa postupne mali naučiť vykonávať užitočnú prácu. Chcel zbaviť spoločnosť šľachticov, uspokojiť potreby všetkých členov spoločnosti. Každé dieťa sa má naučiť poľnohospodárstvo a ovládať ešte jedno ďalšie remeslo. J. A. Komen-ský zastával názor, že dieťa má cvičiť popri rozvíjaní rozumu a pamäti aj reč, ruky a prakticky pracovať. V predškolskom veku sa má oboznámiť s tým, čo bude neskôr potrebovať. Dieťa veci

² Franklová, V., Frankl, K. 1963. *Karel Marx a Bedřich Engels: život a dílo*. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1963. 635 s.

³ Mojžíšek, L., Zátopková, M. 1982. *Metodika pracovnej výchovy v materskej škole*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo. 1982. 139 s. ISBN 67-289-82.

spontánne presúva, stavia alebo búra. John Locke odporúčal, aby sa aj mladí šľachtici naučili remeslo. Za dôležitú považuje prácu v poľnohospodárstve. Tvrdí, že práca na zdravom vzduchu prospieva fyzickému zdraviu a že znalosť remesla sa môže hodiť praktickému človeku. Jean Jacques Rousseau požaduje fyzickú prácu pre staršie deti, je zástancom názoru, že dieťa sa naučí za jednu hodinu praktickej práce viac, ako počas celodenného učenia. Uvádza, že pracovná výchova vstępuje deťom cenné povahové vlastnosti a telesná práca je aktívnym oddychom.

Zástancom zavádzania pracovnej výchovy pre deti boli aj Ján Pestalozzi, Rober Owen, Fridrich Fröbel, K. D. Ušinskij, ale aj L.N.Tolstoj, ktorý pokladal prácu za nevyhnutnú podmienku šťastia. V období 19. – 20. storočia, kedy dochádza k rozvoju priemyslu, fyzická práca sa stávala obsahom vzdelávania. Mária Montessoriová zdôrazňovala biologizmus a spontánny vývoj dieťaťa. Pripisovala význam hre aj manuálnym prácam, nakoľko má dôležité miesto v didaktickom prostredí, kde sa rozvíjajú nielen svaly, ale hlavne myslenie dieťaťa. Veľký význam v oblasti pracovnej výchovy priniesol John Dewey, americký pedagóg, ktorý ju zavádzal na základnú školu. Bol vzorom pre ďalších pedagógov a pracovná výchova sa stala populárna tak v celej Európe, ako aj v USA a začala sa postupne zavádzať aj do predškolského vzdelávania.

Pracovná výchova je dôležitá pre rozvoj mnohých psychických aj fyzických štruktúr v živote dieťaťa, preto je opodstatnené, že sa stala súčasťou predškolského vzdelávania.

Pracovná výchova v obsahu vzdelávania vo vzdelávacích programoch od r. 1960 do 2015

Tak ako sa menili pohľady na pracovnú výchovu a záviseli od doby aj názorov autorov, tak aj záväzné dokumenty, podľa ktorých sa realizovalo predškolské vzdelávanie na Slovensku, prechádzali rôznymi podobami. Oblasť pracovnej výchovy bola do predškolského vzdelávania zaradená v roku 1960. Spoločenské zriadenie v tom čase potrebovalo vychovávať ľudí, ktorí budú

schopní pracovať so strojmi, ale ich aj ovládať, riadiť. Preto prihliadali na všestranný rozvoj človeka a snažili sa o takú výchovu a vzdelávanie, pri ktorej by dochádzalo k súbežnému rozvoju telesnej práce a duševného vzdelávania človeka ale aj oblasť rozumovú, mravnú, estetickú, telesnú, pracovnú a technickú. Do výchovy a vzdelávania sa práve z týchto dôvodov zaradila pracovná výchova, ktorá bola koncipovaná v Osnovách výchovnej práce pre materské školy a mala zabezpečiť žiakom lepšie poklady pre získavanie ďalších zručností. Pracovná výchova bola zaradená do materských škôl práve preto, aby poznanie detí z materských škôl nadväzovalo na vzdelávanie v základnej škole a preto aj dieťa v tomto veku malo byť všestranne rozvíjané⁴.

V roku 1966 bol vydaný dokument s názvom *Program výchovnej práce v jasliach a v materských školách*, ktorý sa orientoval na výchovu detí v jasliach a v materských školách so zameraním na prípravu detí do školy. Obsah bol členený podľa veku detí. Keďže bol určený aj pre jasle, bol pre kategórie 1-2, 2-3, 3-4, 4-5, 5-6 rokov. Neskôr v roku 1975 naň nadväzoval Vzorový program a v roku 1978 sa schválil Program výchovnej práce v jasliach a v materských školách. V programoch boli stanovené ciele pre deti od 1 do 6 rokov. Úlohou pracovnej výchovy bolo získavanie pracovných poznatkov, zručností a získavanie schopností vedieť pracovať s materiálmi. Prostredníctvom pracovnej výchovy deti mali nadobúdať pracovno-morálne vlastností, ale aj kladný vzťah k práci, pracovnej zodpovednosti a disciplíne. Tiež mali nadobúdať cit pre pracovnú estetiku, vzťah k hmote, farbe, ale aj zmysel a vzťah k úprave pracovného prostredia, mali sa učiť vedieť samostatne pracovať, byť pracovne adaptabilné, iniciatívne a učiť sa získavať informácie o charaktere práce, čo malo byť prospešné pre voľbu budúceho povolania.

Obsah pracovnej výchovy sa v ***Programu výchovnej práce v jasliach a v materských školách*** 1978 členil na osem základných okruhov:

⁴ Princ, J. 1962. *Výchova detí na budúce povolanie*. Bratislava: ROH, 1962. 75 s. ISBN 74-011-62.

1. *Sebaobslužné práce* – dieťa je potrebné viesť k samostatnosti pri starostlivosti o seba, pri hygienických návykoch, pri stolovaní, obliekaní a iné.
2. *Upratovacie práce, pomoc v škole* – dieťa sa má učiť samostatne upratovať hračky, odev, má vykonávať symbolické domáce práce.
3. *Práce s technickým materiálom, práca s papierom, textilom, hlinou, s prírodnými materiálmi, práca s drevom, kovmi* – dieťa si má osvojiť pracovné techniky, pracovať s technickými nástrojmi ako nožnice, pravítko a iné, vždy primerane svojmu veku.
4. *Pestovateľské a chovateľské práce v kútiku živej prírody a v školskej záhrade* – deti majú poznávať živú prírodu, budovať si k nej pozitívny vzťah, učiť sa narábať s náradím ako hrable, motyka, lopata.
5. *Verejnoprospešné práce* – päť ročné deti majú získavať predstavy o práci dospelých, o povolaniach, majú sa starať o prostredie materskej školy a jeho okolia.
6. *Pracovno-orientačne zacielené vychádzky* – učia sa pozorovať prácu ľudí, strojov, či dopravných zariadení.
7. *Hry s technickými hračkami a rozvíjajúce technické predstavy* – deti sa majú hrať a vedieť sa postarať o technické hračky, vedieť ich udržiavať v poriadku a zároveň si majú rozvíjať myslenie a záujem o profesiu.
8. *Pracovné a technické prvky brannej výchovy* – obsahové zameranie súvisí s telesnou výchovou, brannou výchovou, ale len v zmysle získať základné informácie o funkcii a význame služieb vojakov, polície⁵.

V roku 1999 bol schválený **Program výchovy a vzdelávania detí v materských školách**, ktorý stanovoval, že obsah výchovy a vzdelávania sa má realizovať cez oblasti a to *telesná výchova, pracovná výchova, prosociálna výchova, rozumová výchova* (rozvoj poznania, jazyková výchova, matematické predstavy), *estetická výchova* (výtvarná výchova, hudobná a literárna výchova), ktoré sa ďalej členili na tematické celky. Pri rozvíjaní dieťaťa v oblastiach výchovy malo dochádzať ku nadobúdaniu

⁵ Program výchovnej práce v jasliach a v materských školách. Bratislava: MŠ SR, 1978.

školskej zrelosti a smerovalo sa rozvíjaniu všetkých troch oblastí rozvoja (kognitívna, perceptuálno-motorická a sociomorálna). Vzdelávanie sa malo uskutočňovať formou zamestnania alebo didaktických aktivít.

Obsah pracovnej výchovy bol v Programe výchovy a vzdelávania detí v materských školách 1999, pre 3-4, 4-5, 5-6 ročné deti zahrnutý do *piatich* okruhov:

1. *Osobná hygiena, úprava vzhľadu a kultúrne stolovanie* – deti si majú osvojiť hygienické návyky a intuitívne majú zistiť, že súvisia s kultúrou správania.
2. *Čistota, poriadok a úprava prostredia* – deti sa majú aktívne zúčastňovať upratovacích prác, a pravidelne udržiavať poriadok vo svojom okolí, pričom uplatňujú pracovné zručnosti a návyky.
3. *Pracovné činnosti s technickým a odpadovým materiálom, prírodninami a zostrojovanie* – deti majú skúmať vlastnosti rôznych materiálov alebo prírodnín a zhotovovať rôzne výtvary, rozvíjať si jemnú motoriku, zrakovú kontrolu, majú uplatňovať získané poznatky, tvorivosť a fantáziu. Učia sa pri práci používať rôzne techniky práce ako krčenie, lepenie, strihanie, skladanie, pri konštruovaní rešpektujú pevný základ, osvojujú si pracovné postupy a rozvíjajú si estetické cítenie.
4. *Starostlivosť o rastliny a živočíchy* – majú si uvedomovať význam starostlivosti o rastliny a živočíchy a vytvárať si prvotné poznatky o potrebe ochraňovania prírody.
5. *Starostlivosť o životné prostredie* – Deti si majú vytvárať pozitívny vzťah ku prírode a ku jej ochrane⁶.

V roku 2008 vstupuje do platnosti **Štátny vzdelávací program - ISCED 0- predprimárne vzdelávanie**. Podľa tohto vzdelávacieho programu sa v predprimárnom vzdelávaní mali rozvíjať kompetencie psychomotorické, intrapersonálne sebauvedomenie, angažovanosť, interpersonálne, komunikatívne, kognitívne: riešenie problémov, kritické myslenie, tvorivé myslenie, učebné a informačné, pričom vždy išlo o získavanie len základných kompetencií. Ciele v programe boli definované tak, že mali sledovať

⁶ Program výchovy a vzdelávania detí v materských školách. Bratislava: MŠ SR, 1999.

rozvoj dieťaťa integrovane v troch vzdelávacích oblastiach rozvoja. Vzdelávacie štandardy v Štátnom vzdelávacom programe s názvom *Dieťa a svet* boli rozpracované do štyroch tematických okruhov: 1. *Ja som*, 2. *Ludia*, 3. *Príroda*, 4. *Kultúra*. Jednotlivé okruhy boli rozdelené na tri podoblasti a to kognitívnu, psychomotorickú a socioafektívnu, v ktorých boli definované obsahové a výkonové štandardy tak, že napr. vzdelávací obsah a výkon bolo možné nájsť v každom okruhu aj v každej oblasti. Pracovná výchova napríklad:

1. Tematický okruh *Ja som*: pracovné návyky v *perceptuálno-motorickej oblasti* ako sebaobslužné činnosti, pracovné a technické činnosti, dodržiavanie poriadku, jemná motorika v činnostiach: práca s rôznym materiálom, pracovné techniky, technická tvorivosť, elementárne základy práce s počítačom, vytváranie produktov z rôznych materiálov, manipulácia so skladačkami, stavebnicami z rôznych materiálov.
2. Tematický okruh *Ludia*: význam práce v *kognitívnej oblasti* a to poznať ľudské činnosti, v hrách vedieť napodobniť prácu rodičov, chápať význam práce, riešiť interaktívne úlohy.
3. Tematický okruh *Príroda*: výtvarná, pracovná a technická tvorivosť v *perceptuálno-motorickej oblasti* a to: pracovné a výtvarné techniky, uplatňovať tvorivosť pri vytváraní produktov z prírodnín.
4. Tematický okruh *Kultúra*: hračky a predmety v *kognitívnej oblasti* s cieľom vnímať rôznorodosť predmetov a hračiek, vedieť, že sú z rôzneho materiálu a majú rôzny povrch, veľkosť, či farbu⁷.

Ostatný dokument, z roku 2016, bol schválený s názvom **Štátny vzdelávací program pre predprimárne vzdelávanie v materskej škole**, ktorý stanovuje, že dieťa s prihliadnutím na kľúčové kompetencie získava v predškolskom zariadení základy v oblasti kompetencií: komunikačných, matematických a v oblasti vedy a techniky, digitálnych, kompetencií učiť sa, riešiť problémy, tvorivo a kriticky myslieť, sociálnych a personálnych

⁷ Štátny vzdelávací program - ISCED 0 - predprimárne vzdelávanie. Bratislava: ŠPÚ, 2008.

kompetencií, občianskych kompetencií, pracovných kompetencií. Navrhuje, že výchova a vzdelávanie v predškolských zariadeniach sa bude uskutočňovať prelínaním cieľov zo *siedmych* vzdelávacích oblastí a to: 1. *Jazyk a komunikácia*, 2. *Matematika a práca s informáciami*, 3. *Človek a príroda*, 4. *Človek a spoločnosť*, 5. *Človek a svet práce*, 6. *Umenie a kultúra*, 7. *Zdravie a pohyb*. Vo vzdelávacích oblastiach je určený **obsahový a výkonový štandard** a ako pridaná hodnota **evalvačné otázky**.

Pre vzdelávanie orientované na rozvíjanie pracovných zručností, technického myslenia a tvorivosti je určená vzdelávacia oblasť *Človek a svet práce*. Úlohou učiteľky prostredníctvom obsahového štandardu je vytvárať podnetné situácie pre deti tak, aby boli vedené k tvorbe vlastných postupov, k modifikácii zadaných úloh, k pozorovaniu vlastností predmetov, k tvorivému prístupu pri využívaní materiálov a k práci na základe pokusu a omylu. Deťom sa majú sprostredkovať základy technickej gramotnosti a uviesť ich do sveta práce a pracovných činností. Tvorcovia tohto vzdelávacieho programu sa usilovali o kontinuitu vzdelávania, žiaľ tvorcovia programu pre primárne vzdelávanie opomenuli v 1. a 2. ročníku na tematický okruh *Človek a svet práce*. Táto vzdelávacia oblasť v predprimárnom vzdelávaní má päť podoblastí:

1. *Materiály a ich vlastnosti* – dieťa vymenúva, využíva prírodné materiály pri výrobe predmetov alebo opisuje predmety a ich vlastnosti.
2. *Konštruovanie* – dieťa chápe technický náčrt, vie zhotoviť predmet podľa náčrtu, pracuje podľa jednoduchého kresleného postupu a vie vytvoriť výrobok, pomenovať jeho účel a postup, akým ho zhotovilo.
3. *Užívateľské zručnosti* – dieťa používa náradie pri výrobe predmetu, využívaní materiálu, manipuluje s drobnými predmetmi a materiálmi, využíva predmety dennej potreby, elementárne pracovné nástroje.
4. *Technológie výroby* – pozná suroviny, ktoré sú potrebné na výrobu bežne používaných výrobkov.

5. *Remeslá a profesie* – pozná niektoré tradičné remeslá a pracovnú náplň vybraných profesií⁸.

Aktuálny vzdelávací program je východiskom k ďalšiemu všeobecnému vzdelávaniu poskytované štátom na ďalších stupňoch vzdelávania. Pri dosahovaní cieľov je kladený akcent na evaluáciu vyhodnocovania všetkých činností pri výchove a vzdelávaní v materskej škole. Zabezpečuje a zdôrazňuje dodržiavanie požiadaviek na inkluzívne predprimárne vzdelávanie.

Komparácia obsahov vzdelávania zo všetkých vzdelávacích programov vypracovaných pre primárne vzdelávanie, je prezentovaná v prehľadovej tabuľke č.1.

Tabuľka 1. Obsah pracovnej výchovy vo vzdelávacích programoch pre MŠ

Program výchovnej práce v jasliach a v materských školách (1978)	Program výchovy a vzdelávania (1999)	Štátny vzdelávací program - ISCED 0 (2008)	Štátny vzdelávací program pre predprimárne vzdelávanie v MŠ (2016)
1. sebaobslužné práce 2. upratovacie práce 3. práce s technickým materiálom, papierom, textilom, hlinou, prírodnými materiálmi, drevom, kovmi 4. pestovateľské a chovateľské práce 5. verejnoprospešné práce 6. pracovno-orientačne zacielené vychádzky 7. hry s technickými hračkami	1. osobná hygiena 2. čistota, poriadok, 3. úprava prostredia 4. pracovné činnosti s technickým a odpadovým materiálom, prírodninami a zostrojovanie 5. starostlivosť o rastliny a živočíchy 6. starostlivosť o životné	1. sebaobslužné činnosti 2. pracovné a technické činnosti 3. dodržiavanie poriadku 4. práca s rôznym materiálom 5. pracovné techniky 6. technická tvorivosť 7. chápať význam práce 8. tvorivosť pri vytváraní produktov z prírodnín	1. materiály a ich vlastnosti 2. konštruovanie 3. užívateľské zručnosti 4. technológie výroby 5. remeslá a profesie

⁸ Štátny vzdelávací program pre predprimárne vzdelávanie v materskej škole. Btárislava: ŠPÚ, MŠVVAŠ SR, 2016, s. 112.

8. pracovné a technické prvky branej výchovy	prostredie	9. poznať rôzne materiály ich vlastnosti	
--	------------	--	--

Zdroj: Spracované podľa vzdelávacích programov pre materské školy.

Pri hodnotení postavenia pracovnej výchovy v programoch vzdelávania v rámci komparácie, je možné konštatovať, že kým Programy výchovy a vzdelávania z rokov 1978 a 1999 s podrobným popisom jednotlivých činností boli pre učiteľov dobrým usmernením pri príprave na výchovu a vzdelávanie, však príliš zväzoval ruky tvorivým učiteľom. Obsahový a výkonový štandard v Štátnom vzdelávacom programe – ISCED 0 z roku 2008 nebol logicky rozčlenený do vzdelávacích okruhov tak, aby aspoň náznakom nadväzoval na ďalšie vzdelávanie v škole, znamená to, že bol odtrhnutý od školského vzdelávania, bez kontinuity. Tak ako ostatné, ani pracovná výchova nebola osobitne rozpracovaná, ale bolo potrebné jej ciele vyhľadávať v štyroch vzdelávacích oblastiach programu. Možno konštatovať, že program bol otvorený tvorivosti, ale bol chaoticky usporiadaný, čo spôsobovalo učiteľom v predprimárnej edukácii pri príprave na pracovnú výchovu problémy. Aktuálny Štátny vzdelávací program pre predprimárne vzdelávanie v materských školách z roku 2015 definuje obsahový a výkonový štandard vzdelávania s možnosťou použitia evaluačných otázok. Vzdelávacie štandardy sú zoradené do vzdelávacích oblastí a podoblastí s návrhom námetov na konkrétne témy, ktoré si učitelia podľa vlastného uváženia vyberajú, prispôbujú vlastným, ale aj podmienkam školy a hlavne potrebám detí a ich veku.

Záver

Cieľom prezentovania problematiky postupného zavádzania pracovnej výchovy do vzdelávania detí predškolského veku v čase s komparáciou, je nielen orientácia na zavádzanie jednotlivých vzdelávacích programov do vzdelávania so zameraním na pracovnú výchovu detí v predškolskom veku, ale poukázať aj na to, ako bolo potrebné v procese vývoja a rozvoja spoločnosti prispôbovať aktuálnym spoločenským potrebám. V súčasnosti, v

dobe prudkého spoločenského, ale hlavne vedecko technického pokroku, v nástupe technologizácie, robotizácie sa ukazuje, že vzdelávacie programy by mali byť koncipované ako otvorené dokumenty s dôrazom prijímať zmeny smerujúce do ďalekej budúcnosti a to už počas výchovy, vzdelávania a prípravy najmladšej vekovej kategórie detí, detí od útleho veku.

Bibliografia

1. Franklová, V., Frankl, K. 1963. *Karel Marx a Bedřich Engels: život a dílo*. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1963. 635 s.
2. Mojžišek, L., Zátopková, M. 1982. *Metodika pracovnej výchovy v materskej škole*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo. 1982. 139 s. ISBN 67-289-82.
3. Princ, J. 1962. *Výchova detí na budúce povolanie*. Bratislava: ROH, 1962. 75 s. ISBN 74-011-62.
4. *Program výchovnej práce v jasliach a v materských školách*. Bratislava: MŠ SR, 1978
5. *Program výchovy a vzdelávania detí v materských školách 1999*. Bratislava: MŠ SR, 1999, ISBN 80-967721-1-2, s. 182.
6. *Štátny vzdelávací program - ISCED 0 – predprimárne vzdelávanie*. Bratislava: ŠPÚ 2008, s. 37.
7. *Štátny vzdelávací program pre predprimárne vzdelávanie v materských školách*. Bratislava: ŠPÚ a MŠVVaŠ SR, 2016, s. 112.